

УДК 005.3:664.6

О. В. Ставицький, аспірант кафедри фінансів, Національного університету харчових технологій, м.Київ

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ
ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЯМИ
ХЛЕБОПЕКАРНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ И НАПРАВЛЕНИЯ
ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**STATE OF ENTERPRISES BAKING INDUSTRY UKRAINE AND
DIRECTIONS IMPROVE THEIR PERFORMANCE**

Анотація: В статті проведено дослідження стану хлібопекарської галузі харчової промисловості, основних проблем розвитку хлібопекарства та обґрунтовано можливі напрямки їх вирішення.

Ключові слова: хлібопекарська галузь, харчова індустрія, хлібобулочні вироби, концентрація виробництва.

Аннотация: В статье проведено исследование состояния хлебопекарной отрасли пищевой промышленности, основных проблем развития хлебопечения и обоснованы возможные направления их решения.

Ключевые слова: хлебопекарная отрасль, пищевая индустрия, хлебобулочные изделия, концентрация производства.

Annotation: In article are organized studies of the condition bakery to branches to food industry, the main problems of the development bakery and are motivated possible directions their solutions.

Key words: bakery industry, food industry, baked goods, concentration production.

Вступ

Одним із важливих секторів економіки України у формуванні продовольчої безпеки держави й експортного потенціалу країни являється харчова промисловість, яка є складовою АПК України та об'єднує в собі м'ясну, молочну, рибну та харчосмакову галузь. До складу харчосмакової галузі

входять цукрова, олійно-жирова, тютюнова, хлібопекарська та інші підгалузі. Економіка галузі має забезпечувати виробництво високоякісних продуктів харчування для населення як основного засобу відтворення життєдіяльності людини [5]. Враховуючи важливе значення харчової промисловості в економічному і соціальному зростанні суспільства загалом, а також соціальну і стратегічну роль хлібопекарства зокрема, важливим та актуальним завданням стає своєчасне виявлення проблем у функціонуванні галузі та визначення шляхів їх вирішення з метою забезпечення її подальшого розвитку та підвищення конкурентоспроможності виробництва. Також в умовах негативних тенденцій у галузі 2008-2009 рр., зумовлених фінансовою кризою, уваги потребують питання подолання кризових явищ на підприємствах хлібопекарської підгалузі, що дозволило б збільшити обсяги виробництва, прибуток від операційної діяльності, наростити грошові потоки. І, безумовно, забезпечення ефективності діяльності хлібопекарських підприємств, харчової галузі та держави в цьому контексті можливе тільки за умов спільних зусиль цих таки підприємств та держави.

Проблемам фінансового та інвестиційного розвитку промисловості присвячена значна кількість наукових публікацій у вітчизняній та зарубіжній літературі. Серед іноземних учених — В. В. Бочаров, Є. С. Стоянова, Ю. Брігхем та ін. Поміж українських учених, які займалися даною проблематикою, варто виділити Т. В. Майорову, О. О. Терещенко, В. Г. Федоренко. Що ж стосується безпосередньо питань розвитку харчової промисловості, то даній темі присвятили свої дослідження: Л. В. Дейнеко, А. О. Коваленко, Л. В. Старшинська, Е. І. Шелудько. Зокрема, питанням фінансового стану та проблемам розвитку хлібопекарства України присвятили свої праці Л. Баранівська, О. М. Васильченко, Є. В. Єрмаков, В. Макаренко, О. А. Опря, С. В. Петруха, П. Т. Саблук та ін.

Постановка задачі

Трансформація економіки України в сучасних ринкових умовах викликає необхідність формування принципово нових підходів у діяльності хлібопекарських підприємств, оскільки традиційні системи не забезпечують їх

ефективного розвитку. Особливості хлібопекарського виробництва вимагають зменшення транспортних, енергетичних та інших витрат, оптимізації шляхів просування продукції, обґрунтованого ціноутворення і т.д. Необхідно забезпечити умови, при яких будуть ефективніше використовуватись технологічні лінії хлібопекарського виробництва, мінімізуватись витрати праці всіх категорій працівників. Значну увагу слід звернути на те, що хлібопекарські підприємства функціонують в умовах жорсткого державного регулювання, що є суттєвим чинником при формуванні систем ефективної діяльності.

Мета статті

Дослідження стану хлібопекарської галузі харчової промисловості, виявлення основних проблем розвитку хлібопекарства, обґрунтування напрямів їх вирішення при спільних діях підприємств хлібопекарської підгалузі та держави.

Результати

Хлібопекарська галузь грає значну соціальну і стратегічну роль у житті суспільства. У сумарному обсязі продукції всієї харчової промисловості України вона займає одне із провідних місць, а частка хлібопродуктів у раціоні населення України складає 15 %, що підтверджує їхній статус як основного продукту харчування. Традиційно цій галузі приділяється менше уваги, ніж іншим, але будь-які зміни, що відбуваються на ринку хліба і хлібобулочних виробів, ментально впливають на економічне та соціально-політичне життя країни [1].

«Хлібний» ринок України на 99,9 % представлений продукцією вітчизняного виробництва. Однак протягом останнього десятиліття в хлібопекарській галузі зафіксовано спад виробництва [1]. За даними органів статистики в Україні спостерігалось таке стійке зниження обсягів виробництва хліба та хлібобулочних продуктів ще з початку 1990-х років. Такий спад супроводжується також ростом цін при зниженні рентабельності діяльності самих підприємств галузі.

Зменшення споживання хліба стало основною причиною падіння обсягів виробництва хліба. Насамперед, це відбулося внаслідок скорочення населення

країни, зниження купівельної спроможності, більш економічного використання хліба і значного збільшення випікання хліба невеликими пекарнями і сільським населенням самостійно, реальні обсяги якого не враховані статистикою.

Найбільші виробничі потужності хлібопекарської галузі зосереджені, як правило, у регіонах найбільшого виробництва борошна, а також у великих промислових центрах і столиці. Так, приблизно 49 % хліба і хлібобулочних виробів, вироблених в Україні, зосереджено в 6 найбільших промислових регіонах. Найбільшу частку у виробництві хлібобулочних виробів займає м. Київ (більше 10 % сукупного обсягу виробництва), а також Донецька (більше 10 %) і Дніпропетровська (більше 10 %) області. Причиною є густота населення зазначених регіонів і більш високий рівень економічного розвитку, а виходить, і платоспроможності попиту. Загалом у хлібопекарській галузі України на сьогоднішній день діє більше 1000 хлібо заводів різної потужності, котрі щодоби виробляють 6,8 тис. т. хліба і хлібобулочних виробів. Асортимент продукції дуже широкий і різноманітний та щорічно оновлюється. Потужності промислових хлібо заводів використовуються на 30-40 %, за винятком хлібо заводів Києва і деяких великих міст — тут заводи працюють на повну потужність. Мова йде про високу конкурентоздатність продукції та її якість. У структурі виробництва 72 % хліба і хлібобулочних виробів випікають промислові хлібо заводи, розташовані в містах і районних центрах. Їх близько 400. Ще 6 % хліба виробляють підприємства колишньої системи «Укркоопспілка». Таких хлібо заводів близько 500. Як правило, це хлібо заводи невеликої потужності та обслуговують сільську зону. 1,5 % хліба припадає на частку підприємства «Укрпродсоюза». і, нарешті, 20 % хліба і хлібобулочних виробів випікають малі пекарні [2].

На сьогодні в хлібопекарській галузі України існує багато проблем, серед яких, по-перше, потребує уточнення статистично-аналітичний діапазон аналізу фінансових результатів роботи хлібопекарської підгалузі харчової промисловості України в контексті часу. Так, за радянських часів загальноприйнятими і загальнодоступним часовим діапазоном вважалась п'ятирічка, але з розвитком в Україні ринкових умов господарювання, які

обумовлюють появу приватної форми власності і комерційної таємниці, зазначений часовий діапазон набув тенденції до звуження, насамперед, в академічному секторі економіки, що призвело до появи наукових праць, які базуються лише на порівнянні даних двох останніх років. Але, враховуючи щільний кореляційний зв'язок між результатами роботи сільськогосподарських підприємств і підприємств представників харчової індустрії, вважається за доцільне розширити межі фінансового аналізу хоч би на рік, що дозволить уникнути пастки так званого «невдалого року» [3].

Друга проблема, теж пов'язана із похибкою статистики, стосується наявності невеликих приватних пекарень, частка яких за різними даними коливається в межах 30-35 %. Також супермаркети, розпочавши активний наступ на регіони, запровадили власне випікання хліба та хлібобулочних виробів, що суттєво додає неточностей у статистичних обрахунках.

Третя проблема — моральне та фізичне застарівання хлібопекарського обладнання, на якому здебільшого працюють так звані «спадкові підприємства» — у минулому потужні підприємства з часів СРСР. На думку фахівців галузі, низькі темпи оновлення обладнання на вітчизняних хлібозаводах зберуться і надалі через низьку рентабельність виробництва та відсутність державної підтримки галузі. Також ситуацію із модернізацією ускладнило введення в 2005 році обов'язкової сплати ПДВ на імпорт обладнання, яке вноситься в статутний фонд підприємства. В результаті виникає наступна проблема — потреба у встановленні високої ціни на хліб та хлібобулочні вироби, а це унеможливує контроль з боку держави за встановленням цін на продукцію масового вжитку — хліб. Адже ціни на нього є об'єктом пильної уваги з боку держави. Однак в основу регулювання необхідно закладати не адміністративний принцип, а економічний. Саме з причин твердого адміністрування хлібопечення України зазнає значних труднощів. Оскільки ціни на сировину ростуть постійно, то це, природно, негативно позначається на фінансовому стані виробників хліба.

На сьогоднішній день практично всі хлібзаводи приватизовані. В основному шляхом перетворення у відкриті та закриті акціонерні товариства. Сьогодні більшість хлібозаводів мають потребу в проведенні реконструкції,

заміні технологічного устаткування на більш сучасне, енергозберігаюче. Значна частина великого хлібного бізнесу представлена приватними компаніями, у тому числі різними інтеграційними структурами. Адже загальнодержавні тенденції щодо злиття та поглинання компаній притаманні і ринку хлібопекарства. Тут також відбувається формування вертикально інтегрованих структур із замкнутим циклом виробництва — від виробництва борошна до випуску хлібопродуктів. Адже укрупнення і концентрація виробництва дає змогу оптимізувати логістику, збільшити асортимент, підвищити прибутковість і, в такий спосіб, вижити та залишитися гравцем ринку.

Ряд ключових гравців ринку — це колишні регіональні об'єднання («Київхліб», «Донбасхліб», «Дніпрохліб», «Житомирхліб», «Миколаївхліб», «Кримхліб» та ін.), які зберегли свою виробничу структуру. Серед потужних холдингових компаній варто відзначити ЗАТ «Хліб Києва» — близько 17 % вітчизняного ринку виробництва хлібопродуктів, Асоціація «Донбасхліб» — 10 %, ЗАТ «Холдинг «ТіС» — 7 %, ВАТ «Концерн Хлібпром» — 6,5 %, Холдинг «Хлібні Інвестиції» — 6 %, ЗАТ «Укрзернопром» — 4,5 %. До складу таких міжрегіональних холдингів входять і хлібопекарські заводи, і борошномельні підприємства, і кондитерські виробництва [3].

Серед інших найбільших об'єднань можна назвати ВАТ «Коровай», що об'єднує підприємства Луганської області. Їхня частка у сумарному виробництві хліба і хлібобулочних виробів, за різними оцінками, складає близько 4 %.

Якщо ж говорити про окремих виробників хліба, то лідерство серед українських хлібокомбінатів вже не перший рік утримує ВАТ «Одеський коровай» — складає близько 3 % хліба і хлібобулочних виробів [4].

З числа новостворених інтеграційних структур найпомітніший столичний холдинг ТОВ «Хлібні інвестиції» (Київ), ВАТ «Хліб» (Луцьк), ВАТ «Івано-Франківський хлібокомбінат», ВАТ «Бердичівський хлібозавод», ЗАТ «Хлібозавод Олексіївський» (Харків), ДП «Цар Хліб» (Севастополь), ВАТ «Чернівецький хлібокомбінат», ДП «Новоукраїнський КХП» (Кіровоградська область), Білогірський комбінат [1].

На деяких хлібопекарських підприємствах частка майна належить органам місцевої влади, однак впливу вони фактично не мають. Виключенням є ЗАТ «Хліб Києва», створене на основі компаній «Київмлин» і «Київхліб». Київська міськрада, що представляє інтереси територіальної громади столиці України, як внесок у статутний фонд ЗАТ «Хліб Києва» внесла 50 % акцій «Київхліба» і 100 % акцій ЗАТ «Київмлин», натомість отримала в «Хлібі Києва» 51 % акцій.

Хліб вважається основним соціально значимим продуктом, тому держава намагається регулювати діяльність галузі хлібопекарства. Одним із інструментів такого регулювання виступають державні та галузеві цільові програми, які повинні забезпечувати гармонійний розвиток галузі за рахунок підтримки діяльності підприємств-виконавців таких програм.

Важливе значення у збалансуванні інтересів суб'єктів ринку належить заходам державного регулювання – економічним та організаційним. До перших відноситься регулювання попиту через підтримання доходів населення і регулювання пропозиції через пільгове оподаткування, кредитування, дотації хлібопекарським підприємствам, фінансування наукових досліджень на ринку хлібобулочних виробів. До організаційних заходів можна віднести сприяння розвитку транспортно-збутової інфраструктури, моніторинг кон'юнктури ринку, її прогнозування та доведення цієї інформації до суб'єктів даного ринку, посилення контролю за якістю товарів, впровадження нових стандартів, контроль за цінами, антимонопольне регулювання діяльності ринкових суб'єктів, створення нормативно-правової бази формування ринку.

Складність ситуації для великих підприємств полягає в тому, що робота великих хлібопекарень жорстко контролюється, у той час, коли малі, а часто й підпільні пекарні, процвітають і в їхню діяльність влада не втручається. Безумовно, якість продукції, що виробляється великим хлібозаводом і підпільною пекарнею, не можна порівняти, та в той же час такі підпільники реалізують продукцію за нижчою ціною. В умовах зниження купівельної спроможності люди часто вибирають їхню продукцію, якість і показники безпечності якої ніхто не контролює. На ринку області нічого не робиться зі

створення умов хорошої добросовісної конкуренції. Ніхто не знає, скільки є виробників хліба, у яких умовах вони працюють, як платять податки, чи дотримуються технології.

Для того, щоб хлібозаводи мали можливість нормально працювати, забезпечувати свою конкурентоспроможність, відновлювати виробничі фонди, вирішувати соціальні питання, влада повинна у відповідності з Конституцією і законами України не втручатися до господарської діяльності хлібозаводів, а забезпечувати можливість працювати при нормі рентабельності, яка є науково обґрунтованою і підтверджена практикою. Тоді підприємства матимуть прибутки і сплачуватимуть на них податки, а це — 25%. Держава може з них залишити собі 10—15%, а решту направити на адресну допомогу малозабезпеченим. Спрацює принцип соціальної справедливості, бо сьогодні хліб купують по одній ціні і бідні пенсіонери, і багаті, а так багаті поділяться з бідними. Для забезпечення умов здорової конкуренції потрібно, щоб всі виробники мали однакові технологічні умови, санітарні норми і забезпечували вимоги технології, сплачували однакові податки.

Основні заходи і шляхи реалізації розвитку хлібопекарської галузі:

- запровадження підтримки на виробництво продовольчого зерна, спрямованої на здійснення посівів сільськогосподарських культур, а саме: високоякісної продовольчої пшениці III класу в обсягах 5 - 6 млн. тонн, жита в обсягах 800-900 тис. тонн і спрямування цього зерна на цілі хлібопечення, а пшениці твердих сортів - для виробництва макаронних виробів в обсязі 180 тис тонн, а також його переробки та збут продовольчого борошна;

- розширення переліку техніки і обладнання, а також внесення до нього сучасного технологічного обладнання, що постачається виробникам хліба і хлібобулочних виробів, у тому числі для мініпекарень, на умовах фінансового лізингу із залученням вітчизняних та іноземних лізингодавців;

- запровадження часткової компенсації вартості кредитів для придбання технологічного та іншого обладнання для виробництва хліба, у тому числі для міні-пекарень.

Організаційні заходи:

- розроблення та впровадження технічних регламентів та стандартів технологічних процесів у хлібопеченні, адаптованих до міжнародних вимог;
- створення інформаційної бази даних про найбільш конкурентоспроможні об'єкти інвестування в хлібопекарській галузі.

Подальшими напрямками досліджень можуть бути опрацювання методики розробки цільових програм на рівні держави, галузі та підприємства; розробка загального переліку показників для аналізу ефективності функціонування підприємства як органічної частини хлібопекарної галузі, та показників результативності цільових програм як механізму державної підтримки галузі, а також дослідження механізмів цілевстановлення та цілереалізації для балансування інтересів суспільства, підприємств та держави.

Висновки

Важливим завданням подальшого розвитку ринку хлібобулочних виробів є суттєве поліпшення забезпечення попиту споживачів якісними хлібобулочними виробами промислової випічки за прийнятними цінами, отримання на цій основі достатньої маси прибутку хлібопекарськими підприємствами та підвищення ефективності їх діяльності.

Стратегічні перспективи галузі пов'язані з посиленням її комплексного розвитку, основними напрямами якого повинні стати технологічне переозброєння підприємств шляхом заміни устаткування та автоматизації технологій; випуск нових продуктів з метою підвищення прибутковості галузі; досягнення максимально ефективного виробництва за рахунок зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції; формування та використання новітніх технологій, що відповідають економічним, соціальним та екологічним вимогам.

Список використаних джерел

1. Вся правда про хліб / В. Макаренко // Агро Перспектива. — 2007. — №6, 7. — С. 24-27, 34-37.
2. Маркетингові аспекти діяльності суб'єктів ринку хлібобулочних виробів / І. О. Солов'йов, О. О. Мурзак // Економіка АПК. — 2005. — № 2. — С. 100-106.

3. Методологічні засади аналізу фінансового стану хлібопекарської підгалузі харчової промисловості України / С. Петруха, М. Колотуша // Економіст. — 2007. — № 5. — С. 1527.

4. Напрямки та ефективність підприємств хлібопродуктового комплексу/ О. Ю. Єрмаков, В. О. Герасіна // Економіка АПК. — 2006. — № 7. — С. 86-90.

5. Стратегія розвитку галузі / Лавров Є. М. // Харчова і переробна промисловість. — 2004. — № 4. — С. 3-5.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2011 р.